

YMPÄRISTÖVALIOKUNNAN LAUSUNTO 22/2010 vp

Valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta

Maa- ja metsätalousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 20 päivänä lokakuuta 2010 lähettäessään valtioneuvoston selonteon ruokapolitiikasta (VNS 6/2010 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi maa- ja metsätalousvaliokuntaan samalla määrännyt, että ympäristövaliokunnan on annettava asiasta lausunto maa- ja metsätalousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylitarkastaja Hanna Mattila, maa- ja metsätalousministeriö

- ylitarkastaja Taina Nikula, ympäristöministeriö
- professori Sirpa Kurppa, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
- vanhempi tutkija Juha Grönroos, Suomen ympäristökeskus
- ruokakulttuuriasiamies Anni-Mari Syväniemi, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- luonnonsuojeluasiantuntija Tapani Veistola, Suomen luonnonsuojeluliitto ry.

Lisäksi valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot seuraavilta tahoilta:

- Elintarviketeollisuusliitto ry
- Luomuliitto ry.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Valiokunta on tarkastellut selontekoa toimialansa mukaisesti ympäristönäkökulmasta.

Valiokunta toteaa, että ruokajärjestelmän keskeisimmät ympäristövaikutukset ovat globaalisti ilmastonmuutos ja kansallisella tasolla vesistöjen ravinnekuormitus. Kestävän kehityksen ulottuvuuksien (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen) tarkastelun tulee muodostaa ruokapolitiikan perusta. Valiokunta korostaa, että ruokahuoltoon ja kulutukseen liittyvät kysymykset koskevat laajasti koko yhteis-

kuntaa, eikä niitä voida ympäristöllisesti kestävästi ratkaista muutoin kuin sektorirajat ylittävien toimenpiteiden avulla.

Ruokapoliittisessa selonteossa on yleisesti käytetty käsitettä ruokasektori. Perinteiseen ruokasektoriin liittyy nykyisin laajempia ulottuvuuksia. Ympäristökysymykset huomioivalla ruokapolitiikalla voidaan edistää samanaikaisesti kansanterveyttä ja kansantaloutta, ympäristötavoitteita ja huoltovarmuutta. Valiokunta katsoo, että ruokapoliittisen selonteon tavoitteiden toteuttamiseksi tulee yhteistyötä tiivistää eri hallinnonaloilla sekä alan toimijoiden kanssa, koska koko ruokaketjun toiminta kytkeytyy erittäin

läheisesti ympäristö-, ilmasto- ja energiakysymyksiin.

Selonteon perustana olleessa esityksessä kansalliseksi ruokastrategiaksi hahmotellaan visio, jossa mm. todetaan, että "vuonna 2030 suomalaiset kuluttajat syövät maukasta, terveellistä ja kestävästi tuotettua ja turvallista ruokaa". Valiokunta katsoo, että visiota tulee tarkentaa ympäristöllisen kestävyys ja vastuullisuuden konkreettisemmän määrittelyn kautta. On myös keskeistä, että jatkossa määritellään kestävyys arvioinnissa käytetyt kriteerit, joiden pohjalta kestävyys toteutumista ruokajärjestelmässä voidaan arvioida. Selonteon ydintoimenpiteissä tulisi selkeämmin näkyä kestävyys eri ulottuvuudet ja myös se, että taloudellisten reunaehtojen täyttymisen lisäksi on saavutettava ympäristöön liittyvät reunaehdot.

Sesonginmukaisten tuoretuotteiden käyttö on Suomessa vähenemässä, elintarvikkeiden jäljitettävyyden ja alkuperä ovat hämärtyneet ja samalla elintarvikkeiden kuljetusmatkat ovat pidentyneet. Valiokunta toteaa, että tästä huolimatta merkittävä osa kuluttajista haluaa tietää, missä ja minkälaisin menetelmin heidän ruokansa on valmistettu huomion kiinnittyessä hinnan lisäksi entistä enemmän tuotannon ympäristö-, eettisyys- ja alueellisiin vaikuttavuuskriteereihin. Tuotantoeläinten hyvä kohtelu ja eläinsuojelusta huolehtiminen ovat myös tärkeitä menestystekijöitä, joihin tulee panostaa.

Ruokaketjun merkitys ympäristön- ja ilmastonsuojelussa

Valiokunta katsoo, että elintarvikesektorin kannalta tärkeitä tulevaisuuden tavoitteita ovat etenkin ilmastonmuutoksen hillintä ruoan koko tuotantoketjussa pellolta pöytään sekä rehevöittävien vesistöjä päästöjen vähentäminen. Vesistökuormituksen merkitys ruokajärjestelmässä keskittyy lähinnä raaka-ainetuotantoon. Kulutuksen ilmastovaikutuksista noin kolmannes ja ravinnepäästöistä noin puolet aiheutuu syömämme ruoasta.

Maataloustuotannosta aiheutuvia kasvihuonekaasupäästöjä tulee vuoteen 2020 mennessä vähentää 13 prosenttia vuoden 2005 tasosta. Valio-

kunta huomauttaa, että EU:ssa käydään parhailaan myös keskustelua päästövähennystavoitteiden mahdollisesta kiristämisestä. Valiokunta toteaa, että energiankäyttöä tehostamalla voidaan vaikuttaa kustannusten ja kasvihuonekaasupäästöjen määrään. Maataloudessa on tärkeää kehittää tuotantomuotoja ekotehokkaammiksi sekä edistää luonnonmukaista tuotantoa. Riippuvuutta tuontien energiasta tulee vähentää lisäämällä uusiutuvan energian osuutta energiankäytöstä.

Maatalouden päästöjä voidaan vähentää huomattavasti käyttämällä panoksina biologista typensidontaa ja ravinteiden tehokkaampaa kierrätystä. Maatalouden kustannustehokkuutta on edistettävä, mutta se on tehtävä liittämällä ne samanaikaisesti yhteen maatalouden ympäristötavoitteiden paremman toteuttamisen kanssa. Viljelijöiden tulotason vakauttaminen on ympäristömielessä kannatettavaa, koska maataloustuotannon voimistuneet panos- ja tuotehintojen vaihtelut ovat uhka myös pitkäjänteiselle ympäristönsuojelutyölle. Valiokunta viittaa parhailaan valmisteltavaan vesienhoidonsuunnittelun kansalliseen toteutusohjelmaan ja toteaa, että siinä mm. arvioidaan vesienhoitoalueittain maataloudessa tarvittavia lisätoimenpiteitä ja niiden kustannuksia ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi. Valiokunta katsoo, että ympäristötuen toimenpiteitä tulee kohdentaa nykyistä paremmin alueellisesti sekä vesiensuojelullisin perustein riskiherkimmille alueille ja lohkoille tarkistamalla perus- ja lisätoimenpiteiden ehtoja.

Ilmastonmuutokseen sopeutumista tulee edistää myös ruokapolitiikan yhteydessä. Ilmastonmuutoksen seurauksena on todennäköistä, että sademäärien kasvaessa ja talvien leudontuessa huuhtoumat Itämereen kasvavat, jolloin maataloudessa tarvitaan nykyistäkin tehokkaampia vesiensuojelutoimia. Ympäristönsuojelun ja ilmastonmuutoksen haasteisiin vastaamiseksi tarvitaan tulevana vuosikymmeninä laajaa vesiensuojelun keinovalikoimaa kuten maatalouden investointi- ja ympäristötukia, maatalousyrittäjien koulutusta ja neuvontaa sekä innovaatioiden ja tutkimuksen tukemista. Valiokunta korostaa, että maatalouden ympäristötukitoimenpiteiden vaikuttavuutta tulee pitemmällä aikavälillä pa-

rantaa kohdentamalla alueellisia tukitoimia sekä tila- että lohkokohtaisesti kustannustehokkaalla tavalla kytkien yhteen uusiutuvan energian hyödyntämisen ja ravinteiden kierrätyksen.

Kuluttajan valinnanmahdollisuudet

Selonteossa korostetaan kuluttajien mahdollisuutta tehdä valintoja ja näin vaikuttaa oman terveytensä lisäksi ympäristön tilaan. Ruoantuotannon ympäristövaikutuksia on tällä hetkellä helpointa vähentää kulutustottumuksien muuttamisen kautta. Tämä kuitenkin edellyttää, että kuluttajalla on riittävästi tietoa tuotteiden erilaisista vaikutuksista. Käytännössä on lähes mahdotonta tuotepakkausten tai internetin kautta välittää kuluttajille riittävästi ja helposti ymmärrettävissä muodossa olevaa informaatiota elintarvikkeisiin liittyvistä ympäristövaikutuksista. Lisäksi on huomioitava, että läheskään kaikki kuluttajat eivät ehdi tai eivät ole kiinnostuneita perehtymään tarjottuun informaatioon. Valiokunta korostaakin, että tarvitaan myös yhteiskunnan ohjausta sekä kulutukseen että koko tuotantoketjuun. Kuluttajilla ryhmänä on joka tapauksessa merkittävä vastuu siitä, millaista ruokaa ostetaan ja kuinka tarkoin tuotteet hyödynnetään.

Ruuan arvostuksen nostaminen on tärkeää, jotta kuluttajat kiinnostuisivat enemmän kiinnittämään huomiota ruoan vastuulliseen käyttöön. Valiokunta pitää tärkeänä panostamista ruokakasvatukseen ja kestäväen kehityksen edistämiseen sekä varhaiskasvatuksessa että perusopetuksessa. Kuluttajien ruoan arvostukseen tulisi vahvemmin sisältyä aito ymmärrys siitä, miten ruoka on tuotettu ja miten ruoka voidaan käyttää mahdollisimman tarkoin ravinnoksi.

Valiokunta toteaa, että kotitalouksien hankkiman ruoan hävikki voi olla yhteensä jopa 25 prosenttia. Koko ruokaketjun hävikki voi olla jopa puolet saatavilla olevasta ruoasta. Kuluttajien tietoisuutta hävikin ympäristövaikutuksista tuleekin huomattavasti lisätä. Samalla on myös tärkeää vähentää ruoan hävikkiä ja minimoida jätevirrat koko tuotantoketjussa. Valiokunta pitää ruokahävikin minimointia keskeisenä toimenpiteenä, koska nykyarvioiden mukaan ruokahävikin estäminen on ympäristön kannalta 10

kertaa tehokkaampaa kuin ruokajätteen käsittely.

Kestävä kalantuotanto

Merkittävä osa valtamerten kalakannoista on voimakkaan ja kasvavan ylikalastuksen kohteena. Ylikalastusta ja kalakantojen muuttumista uhanalaisiksi esiintyy nopeutuvalla tahdilla lähes kaikilla merialueilla. Valiokunta toteaa, että nykyisin toteutettavalla kansainvälisellä kalastuspolitiikalla ei ole saavutettu yleisesti asetettuja kestäväen kalastuksen tavoitteita; tässä ei onnistuttu myöskään Nagoyan biodiversiteettikokouksessa. Suomessa suurin osa kalakannoista on hyvässä kunnossa; merkittävimmät kantojen tilaa koskevat ongelmat liittyvät vaelluskalakantoihin (lohi, meritaimen ja siika). Ilmastonmuutoksen myötä vesien tuottavuus todennäköisesti yleisesti kasvaa, mutta kalalajisto ja lajien runsaassuhteet tulevat todennäköisesti muuttumaan.

Valiokunta toteaa selontekoon viitaten, että kotimaisessa kalataloudessa on paljon hyödynnettyä potentiaalia. Suomessa on runsaasti kotimaisia vähän hyödynnettyjä kalakantoja (esim. monet särkikalakannat), joiden pyyntiä ja hyödyntämistä ravintona tulee tehostaa huomattavasti. Kalan käytössä tulee lisätä kotimaisen vajaan hyödynnetyn luonnonkalan osuutta, jonka hiilijalanjälki on erittäin pieni. Tämä edellyttää logististen ketjujen kehittämistä kotimaisen luonnonkalan markkinoille saamisen parantamiseksi. Kalanviljelyssä ulkomaisten kalarehujen käytön sijaan tulee kehittää tekniikoita, joiden avulla voidaan raaka-aineena käyttää dioksiinista puhdistettua Itämeren kalaa.

Merkinnät sekä jäljitettävyy- ja vastuullisuusjärjestelmät

Ympäristövaikutusten osalta selonteossa keskitytään voimakkaasti ilmastovaikutuksiin eli tuotteiden hiilijalanjälkeen. Valiokunta toteaa hiilijalanjäljen kuvaavan kuitenkin vain pientä osaa tuotteen erilaisista ympäristövaikutuksista. Valiokunta korostaa, että myös muut elintarvikkeiden tuotannon aiheuttamat merkittävät ympäristövaikutukset, kuten rehevöityminen ja luon-

non monimuotoisuus, tulee ottaa huomioon luottaessa ruoantuotannon vastuullisuusjärjestelmiä.

Selonteon ydintoimenpiteissä esitetään varmistetun jäljitettävyyden ja vastuullisuusjärjestelmän luomista suomalaiseen elintarvikeketjuun. Vähennettäessä ruokaketjun haitallisia ympäristövaikutuksia sekä lisäämällä suomalaisten tuotteiden vetovoimaisuutta vientimarkkinoilla on monipuolinen viestintä ruokaan liittyvistä ominaisuuksista yhä tärkeämpää. Vastuullisuuden korostumisen myötä on strategisia mahdollisuuksia myös uudentyypin kilpailuedun rakentamiseen, mutta toistaiseksi kestävä kehityksen mahdollisuudet liiketoiminnassa ovat vielä pääosin hyödyntämättä. Muutamissa maissa mm. tuottajaryhmittymät, järjestöt, kauppa ja viranomaiset ovat kehittäneet vastuullisuusmerkintää. Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomesakin kehitetään näitä merkintöjä. Samalla tulee kuitenkin pyrkiä koordinoimaan merkintöjen kehitystä siten, että merkkien kokonaismäärä pysyy pienenä.

Valiokunta korostaa, että tuoreempien ja lyhyemmän toimitusketjun elintarvikkeiden käytön lisääminen edesauttaa samalla säilyttämään huoltovarmuutta, tuottaa ympäristöhyötyjä ja mahdollistaa jäljitettävyyden todentamisen. Maaseudun merkitystä ja kotimaisen elintarviketuotannon turvaamista tukee myös kaupunkilaisten kasvava kiinnostus lähi- ja luomuruokaan. Valiokunta pitää tärkeänä, että lähiruoan edistämiseksi kehitetään edelleen konkreettisia toimenpiteitä, joilla kuljetusmatkoja voidaan lyhentää ja lähellä tapahtuvaa jatkojalostusta edistää.

Luomuruoka

Luomu nostetaan esille omana kohtanaan (3.5) hallituksen ruokaselonteossa. Luomutuotannon ottaminen mukaan laajasti selontekoon osoittaa valiokunnan arvion mukaan luomun tulleen osaksi kansallista ruokastrategiaa. Valiokunnan mielestä luomuruoan ottaminen selkeäksi painopistealueeksi on edistysaskel. Valtioneuvoston selonteko sisältää aiempaa voimakkaamman painotuksen ruokakulttuurin merkitykseen sekä joukkoruokailun luomu- ja lähiruoan suosimi-

seen. Valiokunta korostaa, että mahdollisuudet kasvattaa luomun toistaiseksi pientä 1 prosentin osuutta ruokatuotannosta ovat olemassa. Suomen luomusektorin kehittäminen on tarpeellista myös sen vuoksi, että voidaan vastata voimakkaasti kasvavaan luomutuotteiden tuontiin.

Valiokunta katsoo luomujalostuksen voivan toimia edelläkävijänä kehitettäessä tuotteita, joissa on mahdollisimman vähän lisäaineita. Lisäksi esimerkiksi homeenestoaineita ja väriaineita käytetään monissa tuotteissa aivan turhaan. Lisäaineet aiheuttavat allergioita, ja myös mahdolliset torjunta-ainejäämät aiheuttavat terveysongelmia.

Suurimmat puutteet luomutuotannon edistämiseksi liittyvät markkinointiosaamisen vähäisyyteen. Suomessa tuotetaan varsin puhtaissa olosuhteissa alkuperäjäljitettyjä tuotteita, mutta tuotteet päätyvät edelleen osin markkinoille alhaisen jalostusasteen tuotteina jopa eurooppalaisen bulkkituotannon hinnoilla. Valiokunta korostaa, että kotimainen ruoantuotanto ja etenkin luomuala tarvitsee ennen muuta tuotteistamisen, tuotekehityksen, brändin rakentamisen ja markkinoinnin osaamista. Valiokunnan mielestä MTT:n tulisi myös laatia selvitys tuki- ja markkinapolitiikan kustannuksista ja niistä muutoksista, joiden avulla selonteon luomuun liittyvät tavoitteet voidaan toteuttaa. Valiokunta katsoo lisäksi, että kaupan tulee aktiivisesti varata valikoimissaan tilaa lähi- ja luomuruoalle ja varmistaa sen saatavuus kuluttajille.

Suomessa ei ole otettu toistaiseksi viljelyyn elintarvikekäyttöön tarkoitettuja muuntogeenisiä lajeja. Valiokunta huomauttaa, että eduskunnan käsittelyssä on lakiehdotus muuntogeenisten kasvien rinnakkaiselosta. EU:n komissio valmistele parhaillaan ns. avoimen käytön direktiivin muuttamista siten, että yksittäinen jäsenvaltio voisi jatkossa rajoittaa tai kieltää muuntogeenisten kasvien viljelyn alueellaan joko kokonaan tai osittain.

Julkinen ruokapalvelusektori

Valiokunta toteaa, että selonteossa mainitaan ydintoimenpiteenä ruokakasvatus, terveyttä edistävät ruokavalinnat sekä luomu- ja lähiruo-

ka. Julkisen sektorin rooli on keskeinen kulutustottumusten ohjaamisessa ympäristöystävällisempään suuntaan. Toistaiseksi kuitenkin lähiruuan, kasvisruoan, sesonginmukaisen ruoan sekä luomuruoan osuuden kasvattaminen ei ole ollut tavoitteena kovinkaan monen julkisen organisaation hankintastrategioissa. Valiokunta toteaa, että kestävien hankintojen periaatepäätös (8.4.2009) korostaa julkisen sektorin vastuuta kestävässä elintarvikehankinnoissa.

Valiokunta korostaa julkisen sektorin tärkeyttä luomu- ja lähiruoan aktiivisena edistäjänä, koska julkisten keittiöiden vaikutus kestävien hankintojen edistämiseen, uusien markkinoiden syntymiseen sekä nuorten sukupolvien ruokailutottumusten ohjaamiseen on olennainen. Julkisella sektorilla on erittäin hyvät mahdollisuudet luoda markkinoita, koska julkisten keittiöiden hankinta- ja asiakasmäärät ovat suuria. Valiokunta pitää hyvänä myös ympäristöpassin kehittämistä keittiöhenkilöstölle.

Lähiruuan edistämistä on tuettu Kestävät julkiset hankinnat -toimintaohjelmalla (vuodelta 2008) ja Kestävät valinnat -periaatepäätöksellä (vuodelta 2009). Kestävät valinnat -periaatepäätöksen mukaan luonnonmukaisesti tuotettua ruokaa, kasvisruokaa tai sesongin mukaista ruokaa tulee olla tarjolla valtionhallinnon keittiöissä ja ruokapalveluissa vähintään kerran viikossa vuoteen 2010 mennessä ja vähintään kahdesti viikossa vuoteen 2015 mennessä. Kunnille tämä periaatepäätös toimii suosituksena. Valiokunta pitää tärkeänä suosituksen pikaista saattamista laajalti käytäntöön.

Suurimpia esteitä lähi- ja luomuruoan edistämiseksi joukkoruokailussa ovat edelleen hankintoihin liittyvän tiedon, osaamisen ja koulutuksen puute sekä kehittymättömät, usein hintaan painottuvat hankintaprosessit. Hankintalain lähiruoan edistämistä koskevat mahdolliset muutostarpeet ja julkisen sektorin hankintakäytäntöjen pullonkaulat tulee selvittää pikaisesti, jotta lähi- ja luomuruoan käytön nopea lisääminen olisi mahdollista. Valiokunta katsoo, että julkisten hankintojen valintakriteereiksi voitaisiin ammattikeittiöissä lisätä tietyissä tapauksissa esimerkiksi lisä- ja säilöntäaineettomuus sekä tuoreus. Selonteossa on mainittu toimenpiteenä ammattikeittiöiden osaamisen parantaminen lähi- ja luomuruoan käytön sekä terveellisempien valintojen edistämiseksi. Valiokunta pitää tärkeänä, että julkisten keittiöiden ammattilaisille suunnattua kestävien ruokapalvelujen neuvontapalvelua jatketaan.

Valiokunta katsoo selonteossa esitettyjen toimenpiteiden olevan edelleen varsin yleisellä tasolla ja toteaa, että tulevaisuudessa tarvitaan konkreettisempia ratkaisumalleja lähi- ja luomuruoan käytön edistämiseksi. Kansallinen vastuullisuuden jäljitettävyyssjärjestelmä loisi toteutuessaan yhden mahdollisen tavan käyttää vastuullisuutta julkisten ruokahankintojen valintakriteerinä.

Lausunto

Lausuntonaan ympäristövaliokunta esittää,

että maa- ja metsätalousvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

YmVL 22/2010 vp — VNS 6/2010 vp

Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Susanna Huovinen /sd	Timo Kaunisto /kesk
vpj.	Pentti Tiusanen /vas	Timo Korhonen /kesk
jäs.	Christina Gestrin /r (osittain)	Merja Kuusisto /sd
	Timo Heinonen /kok	Tapani Mäkinen /kok
	Rakel Hiltunen /sd (osittain)	Sanna Perkiö /kok
	Timo Juurikkala /vihr	Janne Seurujärvi /kesk
	Tanja Karpela /kesk	Pauliina Viitamies /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Jaakko Autio.